

Mindennapi irodalmunk

Varga Lajos Márton interjúja

Varga Lajos Márton: - Megjelent a József Attila Kör 1985. című lexikon. Szerkesztője Agócs Sándor, kiadója maga a Kör, ára 50 forint. A Kör létszáma a lexikon lezárásának időpontjában, 1985 augusztusában 133 fő. Az átlagéletkor 31 év. Igen magas. Erre - gondolom - majd visszatérünk a beszélgetés során. A 133 fő közül meglepően kevés, mindössze 15 a nő. Budapesten él a tagság 57,9, vidéken 42,1 százaléka, ami arra vall, hogy - amennyiben a Kör tagjai a pályán maradnak - talán oldódhat valamit irodalmunk hagyományos Budapest központúsága. Kíváncsi voltam még egy tradicionális sajátosságra, a költők jelenlétének arányára. A számok felől nézve a helyzet e tekintetben nem látszik változni. A tagság 55 százaléka ír verset, vagy azt is. Más kérdés, persze, a művek minősége, de jó jel, hogy sokan több műfajt is művelnek. Mi a véleményed erről az 55 százalékról?

Csepeli György: – Ennek egyfelől örülhetünk. Irodalmunkat ugyanis, mint a líra birodalmát definiáltuk, tehát fontos lehet, hogy – legalábbis ami az induló költők számát illeti – az utánpótlással nincs gond. A minőség valóban külön kérdés, ehhez nem tudok hozzászólni. Másfelől azonban ez az arányszám több mint elgondolkodtató, mert a szellemi élet egyoldalúságának, fejletlenségének jele. Annak, hogy ennyien tódulnak ide, az az oka, hogy részint a versíráshoz kell a legkisebb befektetés, részint pedig itt a leggyengébb a szellemi közegellenállás. A keményebb értelmiségi pályák már korántsem kedveltek ennyire. Nem hiszem például, hogy a hasonló korú történészekből, szociológusokból, közgazdászokból össze tudnék állítani egy ilyen létszámú csoportot felölelő listát. Bizonyos vagyok abban, hogy összehasonlíthatatlanul kisebb lenne ez a lista, és abban is bizonyos vagyok, hogy az utóbbiak körében sokkal jobban mérhető volna, ki az, aki ténylegesen nagy alkotó lesz, és ki az, aki el fog tűnni a süllyesztőben. Az irodalomban, s különösen a költőjelöltek körében, gyakorlatilag áttekinthetetlen a mezőny. Annál is inkább áttekinthetetlen, mert nincsenek olyan irányt szabó publikációs fórumok, amelyek egyértelmű mércét jelentenének, ahogy valamikor ilyet jelentett a *Nyugat*. Ráadásul az irodalmi élet nálunk középkorias, rendies szervezetű. Erre vall a fiatal írószövetségi tagok elképesztően alacsony száma. Különösen ahhoz képest, hogy hányan és milyen sokat publikálnak olyanok is, akik még a József Attila Körhöz sem tartoznak.

Varga Lajos Márton: - Engedd meg, hogy hallgatóink tájékoztatására közbeszúrjam: a Kör 133 tagja közül 13-an kerültek be az Írószövetségbe. A Körön kívüliekről nincs adatom, de az ismeretlen vagy alig ismert nevekkel jegyzett publikációk özönlésszerű áradását valamennyien tapasztalhatjuk.

Csepeli György: – Pontosan erre utaltam. Amiből csak azt a következtetést vonhatom le,

hogyan az Írószövetség különös, irodalmon kívüli szempontok szerint szerveződik, mondhatnám: a középkori céhek mintájára, amelyekben nagyon is tisztességes ipart műveltek, de arról voltak híresek, hogy nem annyira a befogadás, hanem inkább a kirekesztés szempontjai szerint válogattak. Akit befogadtak, az már aztán megengedhette magának, hogy az ipar rutinfogásai szerint működjék, különösebb kreativitásra nem volt szüksége, boldogult anélkül. Az Írószövetségnek ez a céhes természete, az irodalmi élet rendiessége, érthetően az irodalmi nagyságok léte ellen hat. Mert nem az válik céljává, hogy az illető jó műveket alkosson, hanem az, hogy bekerüljön az Írószövetségbe.

Varga Lajos Márton: - Azt hiszem, sok itt a nehezen átvilágítható dilemma. Például az, hogy miért írnak a nyilvánvaló tehetségek is olyan sok rossz verset, novellát, kritikát. Kihagy vagy nincs is önismeretük? A szándék minősíti a művet, és nem a teljesítmény? Lehet. Az adatokból csak annyi látszik, hogy meghökkentő számban tódulnak az irodalomba az emberek. S bizony, már jó idő óta. Az okok alighanem társadalmiak. A hétköznapiakból való kiemelkedés vágya dolgozhat itt, az eszmék vezérelte élet óhaja, vagy például az a tény, hogy az elképesztő mennyiségű és súlyú problémátömeg, amivel a szellemi életbe növekvő ember találkozhat, még mindig könnyebben kap értelmező nyilvánosságot az irodalomban, mint egyebütt. De ha nem így volna is, oknak elég, ha arra gondolunk, hogy az egyre ridegebb környezet elől húzódnak oly sokan a bensőséges emberséget, őrizhető függetlenséget s jószerivel akadálytalan megszólalást ígérő költészetbe, irodalomba.

Csepeli György: – Én egyértelműen abban látom a dolgok eredetét, hogy szellemi életünk deformálódott. Aki itt hírnévre, tekintélyre, befolyásra, egyszóval presztízssre törekszik, az nem nagyon vállalja azt a rettentően nehéz és kockázatos, Canossa-járással egyenlő vagy inkább Via Dolorosára emlékeztető utat, amit a kemény értelmiségi pályák jelentenek; amikor könyveket kell olvasni, amikor kutatni, gondolkodni kell, évekig zsákutcában, alig viselhető konfliktusok közt időzni; olykor előről kezdeni az egészet, miközben boldog lehet az illető, ha életében két-három könyvet kiad - szóval itt az ok ebben.

Varga Lajos Márton: - Úgy gondolom, semmivel sem könnyebb és semmivel sem nehezebb írónak, költőnek, kritikusnak lenni, ha az illető annak igazi, mint más értelmiségi pályán dolgozni.

Csepeli György: – Azt én sem állítom, hogy könnyebb, de könnyebbnek látszik. Mert az a fajta presztízstorzulás, ami szellemi életünkben az értékeket rendezzi, hogy tudniillik a váteszi elhivatottság költői teljesítménye magától értetődően a nemzet élvonalába emeli az embert - mint Petőfit vagy Adyt -, nemcsak felettébb vonzó, de megtévesztő perspektíva is. Mert sokak áldozata végül teljesen hiábavaló. Kiemelkedni csak egy-kettő fog. Viszont senki sem indul azzal a tudattal, hogy esélye úgyszólván a semmivel egyenlő, erre ugyanis nem figyelmezteti a nevelés, nem figyelmezteti az irodalmi élet; hiszen megjelenik, méltányolják, kötethez jut, s nem figyelmezteti a szellemi élet, mert ennek olyan a kondicionálása nálunk, hogy az olcsóbb megoldások felé szorítja az embereket. Arra, hogy ne akarjanak befektetni semmit, csak ha feltétlenül szükséges. Goethe szerint a zseni: lángész és szorgalom. S a kettő közül az utóbbira helyezte a súlyt. A mi szellemi életünk értékrendje inkább az előbbit ismeri el.

Mármost egy-két fellobbanás sokaktól kitelik, ami után zavartalanul hihetik, hogy lángelmék. Csak írni kell, s akadálytalanul teljesednek, emelkednek. Ezért tulajdonképpen nem azok a hibásak, akik verseikkel a szerkesztőségeket ostromolják. Talán még azok sem, akik a verseket közlik, s engedik, sőt akaratlanul ösztönzik a jelentkezők megalapozatlan ambícióit, erősítik költő-író voltuk tudatát. Az a kulturális közeg a vétkes, amely megakadályozza, hogy kialakuljon egy, az értelmiségi lét minden dimenziójára kiterjedő, az egészséges szelekciót megteremtő verseny, amelyben minden arra alkalmas naggyá válhat - a maga területén. Állítom, hogy ebből az 55 százalékból száz év múlva kettőre sem emlékszünk, noha esetleg más területen a többiek is érvényeset alkothattak volna. Így azonban kikerülhetetlenül anómiás helyzetbe fűlnak, törvényszerűen kocsmaértelmiségivé, falu költőjévé válnak, s örök életükre frusztrált emberek lesznek.

Varga Lajos Márton: - Azt hiszem, ide vág a József Attila Kör tagságának munkahely szerinti tagolódása. Könyvkiadóban vagy szerkesztőségben dolgozik közülük 5, irodalmi folyóirat szerkesztője 10, újságíró vagy újság munkatársa 14, népművelő, könyvtáros 19, tanár, tudományos munkatárs 28, egyetemi hallgató 4, egyéb munkahelyen dolgozik 19, alkalmi munkából él vagy szabadfoglalkozású - ami tulajdonképpen ugyanaz - 34 fő. Sokallom ezt az utóbbi számot.

Csepeli György: – Hát sokallhatod is. Feltehető, hogy ez egy olyan medence, ami másokat is, egyre több embert magába fog szívni, s elképzelhető, hogy akik még a JAK-tagság kétes státusát sem szerezték meg, mind kiszolgáltatottabbak lesznek, véglegesen peremre szorulnak. Úgy látom, túlságosan sokan kerültek vákuumba, márpedig a vákuumhelyzet csak egészen ritka esetben teremt nagy lírát. Többnyire kétségbeeséssel jár, torzulást, előre látható terméketlenséget okoz.

Varga Lajos Márton: - Vessünk egy pillantást a lexikon egyéb adataira is. Az új évjáratok fogadtatása első közelítésre kielégítőnek látszik. 26 folyóirat vagy sajtóorgánium adott lehetőséget a publikálásra. Az eddigiekben 122 antológia jelent meg. Az önálló kötetek száma 107, ezeket 38 fővárosi és 21 vidéki író, költő, kritikus adta közre. Közülük egy kisebb csoport az, amelyik többkönyves, ők jobbra 30-35 évesek. A kritikák bibliográfiája ugyan hiányos, de így is az a benyomásom, hogy különösebb baj nincsen. Legalábbis a felszínen. Az tény, hogy a kritikák java az olyan alkotók iránt érdeklődött, mint Csordás Gábor, Esterházy Péter, Földényi F. László, Géczy János, Horváth Péter, Krasznahorkai László, Kukorelly Endre, Márton László, Nagy András, Pintér Lajos, Szilágyi Ákos, Tóth Erzsébet, Vámos Miklós, Zalán Tibor, akik egy kivétellel életkoruk okán kifelé tartanak a József Attila Körből. Mármost, ha őket a listáról töröljük, a Kör tagsága csak névtelen tömeg - legalábbis a kritika felől. Azaz, mélyebben a fogadtatás nem mutat kellő érzékenységet, szelekciós készséget. A kritika tehát alighanem túlságosan nagyvonalú, joviális hangoltságú, s így jelentőség, érték és jelleg szerint nem rendezi észrevehetően a sorokat.

Csepeli György: – Pontosan ez a probléma. És ez összefügg azzal, amit korábban mondtam a *Nyugat*-ra hivatkozva: a szellemi életből hiányzik az útbaigazító mérték. A publikációs fórumok száma nincs közvetlen összefüggésben az irodalom minőségével. Ne legyen

huszonhat fórum, különösen, ha a fiatalok csak alkalmilag, esetlegesen jelenhetnek meg bennük. Legyen csak néhány, de mértékadó szerkesztővel. Ha nincs Osvát, ha nincsenek független, egymással vitatkozó kritikus szellemek, akikre figyelni kell, s ha a fiatalok nem indíthatnak saját lapot, folyóiratot, hogy vállalhassák magukért a felelősséget, akkor a tömeg névtelen is fog maradni.

Varga Lajos Márton: - Mit szólsz a korfához? Említettem, magas az átlagéletkor, 30 év fölötti. A 30 éven alattiak száma a körben mindössze az egésznek 22,6 százaléka. Ezt nem gondoltam volna. Mintha a Kör maga zárná el az újak útját, akadályozná meg a fiatalabbak törekvéseinek intézményesülését.

Csepeli György: – Ez az említett céhes, rendies szerveződéssel függ össze, azzal, hogy csak egy céh van. Ilyen esetben a kirekesztő gesztus a gyakoribb.

Varga Lajos Márton: - Lehet, de engem egy ellentmondás izgat. Az irodalomtörténet tanulsága szerint csak az olyan közös eszme, cél, rend jegyében szerveződött csoportok rekesztik el az utánuk érkezők elől az utat, amelyek a publikációs fórumokat is kézben tartják. Ilyesmiről pedig most nincs szó.

Csepeli György: – Ebben a jelenségben is az egész sajátosságait ragadhatjuk meg. A társadalom minden szempontból az életkort jutalmazza. Az előrehaladás a tisztutánpótlás logikája szerint zajlik. A huszonévesek hadnagyok, az ezredesek negyven fölöttiek, ötvenesek, hatvanévesek a tábornokok. A fizetés sem a teljesítménnyel, hanem az életkorral korrelál. De az irodalomban a 20 éves is lehet tábornok! E logikából is kellene tudni lépnünk...

(Elhangzott 1986. június 21-én.)